

Lezers van Grootletterboeken

Onderzoek naar leesbehoeften en leesgewoonten

Dick Oudenampsen

December 2011

Inhoud

Hoofdstuk 1	
De wereld van Grootletterboeken	5
Hoofdstuk 2	
De lezers en vrijwilligers in verzorgings- huizen over Grootletterboeken	13
Hoofdstuk 3	
Conclusies en een uitleiding	23
Literatuur	29

Hoofdstuk 1 De wereld van Grootletterboeken

Inleiding

Op dit moment zijn er in Nederland naar schatting tussen de 300.000 en 400.000 slechtzienden (Limburg, 2007; Oomes, 2011). Mede door de vergrijzing, wordt in de komende jaren een stijging van 35 procent van dit aantal verwacht. De gewone boeken, kranten en tijdschriften zijn voor deze mensen slecht leesbaar. Voor deze groep lezers wordt het Grootletterboek uitgegeven.

In Nederland maken naar schatting ruim 30.000 lezers gebruik van Grootletterboeken. Dit zijn vooral ouderen die visueel gehandicapt zijn of slecht zien. Ook zijn er mensen die als gevolg van een chronische ziekte of aandoening aangewezen zijn op een Grootletterboek. De lezers van Grootletterboeken zijn meestal lid van de openbare bibliotheek bij hen in de buurt. Sommige lezers van Grootletterboeken zijn in een verpleeg- of verzorgingshuis opgenomen en maken gebruik van de daar aanwezige collectie.

Fonds XL

Fonds XL is voortgekomen uit de uitgeverij Stichting XL die tot voor kort Grootletterboeken uitgaf, met name literaire boeken. Uitgeverij XL heeft haar activiteiten 1 juli 2010 verkocht aan de Nederlandse

Bibliotheekdienst (NBD). Daarmee is de continuïteit van de uitgave van Grootletterboeken gewaarborgd. Met de opbrengst is Fonds XL opgericht, die zich gaat richten op het bevorderen van het gebruik van Grootletterboeken door slechtzienden. Het Fonds oriënteert zich op de vraag op welke wijze zij het gebruik van Grootletterboeken of andere aangepaste media (zoals het e-boek) kan stimuleren. Ten eerste wil het Fonds met dit onderzoek beter inzicht krijgen in de behoeften van de gebruikers van Grootletterboeken. Zij wil weten wat de leesbehoeften en leesgewoonten zijn van de lezers van Grootletterboeken en hoe de lezers de kwaliteit van het aanbod aan Grootletterboeken beoordelen. Daarnaast wil het Fonds weten welke belangstelling er bij de lezers bestaat voor het gebruik van e-boeken in een aangepaste vorm.

In dit hoofdstuk geven wij achtergrondinformatie over de wereld achter de Grootletterboeken. Wie geven Grootletterboeken uit? Hoe verhouden deze boeken zich tot andere leesvormen voor slechtzienden? Hoe worden Grootletterboeken gedistribueerd en wat is er bekend over de lezers van Grootletterboeken? Naast de uitgevers zijn belangrijke partijen op dit terrein de Nederlandse Bibliotheekdienst, de Openbare Bibliotheken (SIOB)(vooral de gebruikersraad aangepast lezen) en de vereniging van leesgehandicapten (NLBB). Deze achtergrondinformatie is gebaseerd op interviews met de NLBB, de SIOB, de gebruikersraad aangepast lezen, de NBD en Viziris

(de organisatie van en voor mensen met een visuele beperking).

De wereld van Grootletterboeken

Grootletterboeken worden uitgegeven in een 18 punts letter en een aangepaste bladspiegel. Bekende uitgeverij van Grootletterboeken zijn de Grote Letter Bibliotheek (die vooral streekromans en detectives uitgeeft), uitgeverij Cupido en Uitgeverij XL, die in 2010 de collectie heeft overgedragen aan de Nederlandse Bibliotheek Dienst/Bibliion en zich vooral richtte op literaire titels. Grootletterboeken zijn duurder dan 'gewone' boeken, omdat het om een beperkt aantal gaat en voor elke uitgave auteursrechten moet worden betaald. Grootletterboeken verschijnen later dan de kleine letterboeken op de markt. Uitgeverij van Grootletterboeken baseren zich op de vraag naar deze boeken en reageren op ontwikkelingen in de markt. Zij geven recente titels pas uit op het moment dat er voldoende vraag naar is. Dat heeft tot gevolg dat er een beperkt aanbod is aan titels. Vooral streekromans, detectives en populaire literaire romans worden uitgegeven. De collectie van de uitgeverij XL, als onderdeel van de NBD, bestaat uit een 100 boeken per jaar, waarvan 45 literaire titels, 45 'betere' thrillers en 10 jeugdboeken. De uitgave van jeugdboeken is een recente ontwikkeling, die vanuit de openbare bibliotheken is gestimuleerd. De titels worden vooral afgenomen door de openbare bibliotheken. Er is ook de mogelijkheid om als particulier Grootletterboeken aan te

schaffen, maar daar wordt weinig gebruik van gemaakt.

Bibliotheken

In het Nederlandse bibliotheekwezen nemen de lezers van Grootletterboeken een aparte plaats in. In tegenstelling tot de collectie van brailleboeken en luisterboeken wordt het bevorderen van het gebruik van Grootletterboeken door het ministerie van OCW niet als een publiek belang gezien, maar als de verantwoordelijkheid van de openbare bibliotheken zelf.

Het Loket Aangepast Lezen, dat bij de openbare bibliotheken verantwoordelijk is voor de bevordering van het lezen van brailleboeken en luisterboeken, voeren geen actief beleid om het gebruik van Grootletterboeken te bevorderen. De koepel van openbare bibliotheken (SIOB) meldt dat de SIOB voor het voorjaar van 2012 een campagne voorbereid om aangepast lezen, waaronder Grootletterboeken, meer onder de aandacht te brengen van het lezerspubliek. Ook gaat SIOB na welke ingangen (huisartsen, verzorgingshuizen) benut kunnen worden om Grootletterboeken te promoten.

Volgens de NLBB, de vereniging van leesgehandicapten, zou het Loket Aangepast Lezen meer actief kunnen zijn om de markt te vergroten. De NLBB brengt in samenwerking met Fonds XL voor de Boekenweek van 2011 een Grootletteruitgave van *Het leven is verrukulluk* van Remco Campert uit, die gratis ter beschikking worden gesteld aan de lezers

van Grootletterboeken die lid zijn van de bibliotheek. Zij meent dat Grootletterboeken ook voor de kleine groep kinderen die slechtziend zijn interessant zou kunnen zijn. Er zijn weinig kinderboeken in het Grootletterformaat. Daarnaast zou het Grootletterboek voor een groep dyslectische kinderen mogelijkheden bieden als het combineert wordt met het gesproken boek. Ook een vertegenwoordiger van de gebruikersraad aangepast lezen is een voorstander van meer Grootletterboeken voor kinderen en jeugdigen. Er zijn 2500 visueel gehandicapte kinderen, waarvan er 1700 slechtziend zijn. Deze kinderen vallen tussen de wal en het schip. De belangstelling voor Grootletterboeken wordt niet bevorderd en zolang uitgevers menen dat er geen vraag naar is komen de boeken er ook niet. Zij pleit ervoor om meer te experimenteren. Het zou bijvoorbeeld mogelijk moeten zijn om Printing On Demand (POD) populair te maken, of andere vormen van maatwerk aan bieden voor trouwe lezers. Deze uitdaging zou kunnen slagen als er meer bekendheid aan het Grootletterboek wordt gegeven.

Wat betreft de ouderen meent ze dat ook hier teveel vanuit het aanbod gedacht wordt. De ouderen (onder andere in verzorgingshuizen) zijn niet vertegenwoordigd in de gebruikersraad. Zij ziet daarin een lacune die de raad zou kunnen opvangen. Door het lezen van Grootletterboeken te bevorderen, stimuleer je ouderen om hun verstandelijke vermogens te blijven gebruiken. Bovendien kan het gevoelens van eenzaamheid bestrijden. Er is een overlap

tussen Grootletterboeken en luisterboeken. Deze hebben als nadeel dat ze eerst ingesproken moeten worden en dat kan lang duren. Een Grootletterboek kan snel geproduceerd worden zodra het bestand bij de uitgever bekend is.

E-boeken

De mogelijkheden van het e-boek worden door de respondenten verschillend beoordeeld. De SIOB en Viziris zijn overtuigd van de mogelijkheden van het e-boek. Met enkele aanpassingen is het e-boek geschikt te maken voor de doelgroep. Volgens deze respondenten zou het een vooruitgang zijn als de e-reader wordt uitgerust met een echt aandoende stem (niet zo elektronisch als nu het geval is), dan kan de lezer de tekst horen terwijl hij leest. Viziris heeft in 2010 een praktijkonderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheden van e-boeken voor blinden en slechtzienden. Zij kwamen tot de conclusie dat de stormachtige ontwikkeling van de e-boeken en de e-reader voor zijn doelgroep veel mogelijkheden biedt. Het is nu al mogelijk om teksten om te zetten naar een 16 punts letter. Dat maakt het voor een grote groep lezers aantrekkelijk die nu nog weinig opties hebben. Dat de bladspiegel niet ideaal is nemen de meesten op de koop toe. Het gaat vaak om kranten, tijdschriften en studieboeken. Er komen ook steeds meer teksten beschikbaar die voor een grote groep interessant zijn. Hij denkt dat blinden en slechtzienden binnenkort over hetzelfde aanbod kunnen beschikken als gewone lezers. De gesprekken over de mogelijkheden van

e-boeken voor blinden en slechtzienden verlopen via de Amerikaanse belangenorganisatie van blinden en slechtzienden. De wereld van blinden en slechtzienden reageert positief op deze nieuwe ontwikkelingen en hij verwacht dat de nieuwe generatie slechtziende ouderen er ook op grote schaal gebruik van zullen maken. Daarnaast zullen er altijd 'gewone' boeken nodig blijven, omdat veel lezers gehecht zijn aan een (papieren) boek, die ze kunnen ruiken en waarin ze makkelijk kunnen bladeren.

Hoofdstuk 2 De lezers en vrijwilligers in verzorgingshuizen over Grootletterboeken

Inleiding

In de periode augustus 2011 en oktober 2011 zijn in vijf verzorgingshuizen, een instelling voor revalidatie en een wooncentrum gesprekken gevoerd met 22 lezers van Grootletterboeken, 14 vrijwilligers en vijf activiteitenbegeleiders van zorgcentra/verzorgingshuizen.

Wie zijn de lezers van Grootletterboeken?

Het overgrote deel van de lezers van Grootletterboeken is vrouw en hoogbejaard (80 plus). 'Vrouwen lezen, mannen kijken tv', aldus een van de aanwezige dames. In elk verzorgingshuis waren er een of twee mannen die ook en veel lazen, maar het lijkt er wel op dat de verschillen tussen mannen en vrouwen groot zijn. Lezers van Grootletterboeken hebben vaak hun hele leven gelezen en daar plezier aan beleefd. Het aantal lezers hangt volgens de activiteitenbegeleiders samen met de zorgafhankelijkheid en de mate van ontwikkeling van de bewoners. Op het moment dat de ogen snel achteruit gaan en andere ouderdomsverschijnselen ook hun tol eisen, neemt de mogelijkheid om te lezen of de tekst goed te begrijpen af. Soms leest een vrijwilliger of de activiteitenbegeleider de bewoner nog voor.

Lezers, vrijwilligers en (welzijns)medewerkers zijn het erover eens dat de groep van lezers van Grootletterboeken in het verzorgingshuis achteruit gaat. Dat wordt veroorzaakt door het feit dat de bewoners die nu in het verzorgingshuis komen een hogere zorglast hebben. De meeste ouderen zijn niet (meer) in staat om te lezen. In de vijf verzorgingshuizen wonen tien tot twintig bewoners (10 á 15% van het totaal aantal bewoners) die gebruik maken van de Grootletterboeken. Eén van de verzorgingshuizen die benaderd werden om deel te nemen aan dit onderzoek beargumenteerden hun afwijzing met het feit dat er nauwelijks nog bewoners waren die Grootletterboeken lezen.

In het wooncentrum troffen wij een andere situatie aan. Hoewel de gemiddelde leeftijd hier ook hoog was (79 jaar) blijken de ouderen vitaler en het aantal lezers van Grootletterboeken nam daar juist toe. Ook hier lazen 10 á 15% van de bewoners gewone boeken en Grootletterboeken.

Op welke wijze komen de lezers in contact met Grootletterboeken?

De instellingen die wij bezochten beschikken over een of enkele kasten met gewone boeken en Grootletterboeken. Het uitlenen van de boeken is de taak van vrijwilligers die een of twee dagdelen in de week beschikbaar zijn om bewoners te helpen bij hun keuze. In twee verzorgingshuizen gaat de vrijwilliger met een boekenkar langs de afdelingen om de boeken aan te bieden. Bewoners die in eerste

instantie niet geïnteresseerd zijn in een boek laten zich toch overhalen en zijn daar volgens de vrijwilliger uiteindelijk mee ingenomen. In de andere zorginstellingen en het wooncentrum zoeken de bewoners de boeken zelf uit. Ze worden geholpen door de vrijwilligers die één of twee maal in de week de bibliotheek openstellen.

De meeste instellingen laten de bewoners leengeld betalen, het bedrag verschilt per instelling. Bij de eerste instelling betaalt de bewoner dertig cent per boek, bij de tweede vijf cent, de derde tien euro per jaar en bij de twee andere instellingen is het gratis. Het wooncentrum vraagt inschrijfgeld (10 euro) en een vrijwillige bijdrage.

De rol van de vrijwilligers is cruciaal bij het bevorderen van het gebruik van Grootletterboeken. Het zijn enthousiaste lezers die veel belang hechten aan de bibliotheek. De bibliotheek heeft ook een sociale functie. Op het moment dat er uitgeleend wordt, spreken de bewoners elkaar aan over hun boekenkeuze of over andere onderwerpen. Deze sociale functie is wel afhankelijk van de plaats waar de boekenkasten staan. Als de kasten weggestopt zijn in een wachtruimte is de sociale functie verwaarloosbaar.

De collectie en de contacten met de openbare bibliotheek

Er zijn grote verschillen in de wijze waarop de instellingen hun collectie onderhouden. Vier instellingen hebben een overeenkomst met de

openbare bibliotheek die elk half jaar de collectie verversen. De ene instelling krijgt de boeken gratis, de andere betaalt 500 euro per jaar. Bij het wooncentrum betaalt de koepel de leenrechten. Twee instellingen hebben de overeenkomst met de openbare bibliotheek opgezegd, omdat deze te duur werd, de boeken kwijt of beschadigd raakten en de boetes niet op te brengen waren. De instellingen die een overeenkomst hebben met de openbare bibliotheek zijn niet erg tevreden met het aanbod. Ze hebben weinig mogelijkheden om een eigen voorkeur uit te spreken en ze krijgen vaak boeken die ze al eerder gehad hebben. Het wooncentrum heeft om die reden een eigen administratie aangelegd en stuurt boeken terug die al eerder zijn uitgeleend. Dit leidt tot veel onderlinge irritaties tussen de openbare bibliotheek en het wooncentrum.

De bibliotheken vragen onder invloed van gemeentelijke budgetkortingen hogere prijzen voor het uitlenen van Grootletterboeken. In twee verzorgingshuizen is mede om die reden besloten geen gebruik meer te maken van het aanbod van de openbare bibliotheken. Daarmee verschrompelt de collectie van Grootletterboeken. De zorginstellingen die geen overeenkomst hebben met de openbare bibliotheek zijn zeer beperkt in de mogelijkheden tot de aanschaf van nieuwe titels. Het geld dat de vrijwilligers ophalen, wordt gebruikt om nieuwe of tweedehands boeken aan te schaffen. De boeken zijn echter duur en bij de zorginstellingen zijn de vrijwilligers aangewezen op de restanten van de openbare biblio-

theek en de tweedehandsmarkt. Eén instelling legt er geld bij, maar de verwachting is dat dit gaat veranderen.

De openbare bibliotheek is voor de meeste bewoners door hun gebrek aan mobiliteit geen alternatief voor de bibliotheek in het verzorgingshuis en het wooncentrum. Sommige gemeenten (waar zich twee van de zes verzorgingshuizen bevinden) denken er over om de filialen van de openbare bibliotheken te verruilen voor steunpunten in zorgcentra en scholen. Dat biedt perspectieven voor de verzorgingshuizen en hun bibliotheken. De verzorgingshuizen zijn al enige tijd bezig om hun welzijnsfuncties meer open te stellen voor de ouderen die in de wijk wonen. Het aantal ouderen die zelfstandig wonen neemt snel toe, maar het aantal ouderen in verzorgingshuizen neemt af.

De plaats van de Grootletterbibliotheek in de instelling

Een andere factor die invloed heeft op het aantal lezers van Grootletterboeken is de aandacht die er in de verzorgingshuizen is voor de collectie. Lezers en vrijwilligers van vier zorginstellingen vinden dat het lezen van Grootletterboeken te weinig gepromoot wordt. Daar tegenover bezochten wij ook een verzorgingshuis waar het aantal lezers van Grootletterboeken toeneemt. De vrijwilligers brengen bovendien boeken naar ouderen in de omgeving die thuis Grootletterboeken lezen. In het wooncentrum is de bibliotheek opgebouwd door de vrijwilligers (tevens medebewoners) en de koepel betaalt het

contract met de bibliotheek. Dat biedt de bewoners de financiële ruimte om zelf nieuwe boeken voor de bibliotheek aan te schaffen.

De vrijwilligers en de activiteitenbegeleiders van drie zorginstellingen gaven te kennen dat de verzorgingshuizen niet of nauwelijks investeren in de bibliotheek. Drie van de vijf zorginstellingen willen op termijn de bibliotheek afstoten. Volgens de activiteitenbegeleiders is dat de heersende trend bij de zorgcentra die zij kennen. Dankzij de inzet van de vrijwilligers en de activiteitenbegeleiders kan de bibliotheek in deze instellingen overeind blijven. De activiteitenbegeleiders geven wel aan dat het, in hun ogen, gaat om een relatief klein aantal lezers. Voor andere activiteiten is er vaak meer belangstelling en de instelling is dan ook eerder bereid om daar in te investeren.

Leesbehoeften van lezers

De lezers van Grootletterboeken uit het onderzoek lezen ten minste twee á vier Grootletterboeken per week. De meeste lezers geven de voorkeur aan streekromans ('boerenromans') en detectives. In een verzorgingshuis en in het wooncentrum is er juist behoefte aan meer en actuelere literaire titels. De activiteitenbegeleiders van de instelling waar vooral revalidanten komen (en de gemiddelde leeftijd wat lager is dan bij de andere huizen), signaleren een trend dat de jongere generatie ouderen behoefte heeft aan meer variatie en ook literaire titels waarderen.

Er mag volgens de vrijwilligers en de lezers niet teveel geweld en seks in de boeken voorkomen. En ook het aantal personages moet beperkt zijn tot vijf á zes om het verhaal overzichtelijk te houden. De boeken moeten eenvoudig en gemakkelijk te lezen zijn. Een enkeling zou graag wat meer keus hebben op het terrein van historische romans en reisverhalen. Eén lezer heeft behoefte aan kruiswoordpuzzels in Grootletterformaat.

Sommige bewoners zijn geabonneerd op de (regionale) krant. In één instelling is er een roddeluurkje ingesteld, waarbij bewoners met elkaar praten over roddeltijdschriften als Story.

Luisterboeken worden weinig gebruikt en zijn meestal op eigen initiatief aangeschaft door de familie van de bewoners. Een Daisyspeler is een dure aanschaf, maar ook de bediening is voor veel anderen lastig. In twee verzorgingshuizen wordt nog wel eens voorgelezen, dat stellen de bewoners zeer op prijs.

De verzorgingshuizen die wij bezochten hebben geëxperimenteerd met het gebruik van computers, maar dat blijkt in meeste gevallen geen groot succes. In de instelling waar vooral revalidanten komen, is er wel belangstelling voor de computerles en wordt soms ook de krant gelezen via de computer. In drie van de vijf verzorgingshuizen was wel een internetcafé en een computerproject opgestart, maar na een aanvankelijk succes liep de interesse bij de bewoners terug.

Waarom wordt er gelezen

Het aantal lezers mag dan beperkt zijn, voor de lezers zijn de boeken erg belangrijk. Ze geven de bewoner de mogelijkheid de tijd op een prettige manier door te komen en zich in een andere wereld te wanen. Ook de verpleging is ermee ingenomen als bewoners lezen, want dan vragen zij volgens de betrokken vrijwilligers minder aandacht en hebben minder hulp nodig.

Hoe beoordelen de lezers de Grootletterboeken?

De keus aan Grootletterboeken vinden de meeste bewoners te beperkt, vaak verouderd en eenzijdig. Zo klagen de bewoners in een zorginstelling in het zuiden dat er alleen streekromans aangeboden worden die zich afspelen in het noorden van het land. Vooral waar er geen afspraken zijn gemaakt met de openbare bibliotheek, maar ook waar die afspraken er wel zijn, wordt de collectie als verouderd en te weinig gevarieerd ervaren. Er is te weinig aanwas van nieuwe titels en sommige bewoners zijn op een bepaald moment uitgelezen.

De lezers willen vooral variatie in schrijvers en titels. De meeste lezers hechten ook veel waarde aan het uiterlijk van de boeken. De boeken moeten er goed, aantrekkelijk en niet beschadigd of bevlekt uitzien. Een plaatje aan de buitenkant wordt door velen gewaardeerd. Het gemiddelde aanbod ziet er volgens sommige lezers en vrijwilligers nogal saai uit. Het nodigt niet uit tot lezen. Voor andere bewo-

ners maakt het niets uit. Zij kijken naar de auteur en de titel. Ook de flaptekst is belangrijk als informatiebron. Boeken die vanwege de omvang in twee delen worden uitgegeven vinden sommige lezers lastig. *'Je wilt doorlezen, maar dan is deel twee bij een ander in gebruik.'* Een bewoner klaagt erover dat boeken te zwaar zijn. Ze kan ze moeilijk vasthouden.

De schrijfstijl moet niet al te modern zijn en vooral eenvoudig. Het lettertype en de bladspiegel van de boeken die de laatste twintig jaar zijn verschenen worden gewaardeerd. Oudere boeken van voor 1980 hebben een lettertype en een bladspiegel die niet makkelijk leest. Niet alleen het lettertype is belangrijk, maar ook het contrast tussen de letters en het papier waarop het gedrukt is.

E-boeken

De bewoners zijn erg gehecht aan hun boeken en aan computers zijn ze op een enkele uitzondering na niet gewend. De mogelijkheid van een e-boek en een e-reader is voor de lezers die wij spraken geen optie. *'Dat is voor een volgende generatie.'* Ze zien op tegen de bediening van de elektronica en zijn erg gesteld op een papieren boek. De vrijwilligers en activiteitenbegeleiders zien hier voorlopig ook geen brood in. De instelling heeft er geen geld voor en de bewoners gaan hier op eigen initiatief niet in investeren. Een uitzondering vormt hier het zorgcentrum waar veel revalidanten komen en waar ook

meer gebruik wordt gemaakt van computers. Als een vrijwilliger de ouderen wegwijs zou kunnen maken, is de jongere generatie ouderen volgens de vrijwilligers bereid hier wellicht in te investeren.

Hoofdstuk 3 Conclusies en een uitleiding

Inleiding

Fonds XL richt zich op het stimuleren van het lezen door slechtzienden van Grootletterboeken. Het Fonds wil weten hoe het gebruik van Grootletterboeken kan worden bevorderd en welke mogelijkheden het e-boek daarvoor biedt. Het Fonds wil een beter inzicht in de leesbehoeften en leesgewoonten van lezers van Grootletterboeken. Bovendien wil het Fonds weten hoe de lezers de kwaliteit van het aanbod aan Grootletterboeken beoordelen. Het onderzoek richt zich op de lezers van Grootletterboeken in verzorgingshuizen. Daarnaast zijn enkele interviews gehouden met belangrijke partijen die invloed hebben op de productie en verspreiding van Grootletterboeken. Het onderzoek geeft geen representatief beeld van de lezers van Grootletterboeken. Het geeft een beeld van de behoeften en leesgewoonten van een specifieke groep lezers: bewoners in verzorgingshuizen en een wooncentrum.

In dit hoofdstuk komen wij tot enkele conclusies en sluiten af met een vooruitblik over de toekomst van het Grootletterboek.

Wat kenmerkt de lezers van Grootletterboeken

In de zorginstellingen en het wooncentrum die wij bezocht hebben leest 10 tot 15% van de bewoners Grootletterboeken en maken ze gebruik van de collectie. Het zijn vooral vrouwen die lezen en een enkele man. De lezers zijn hoogbejaard: het merendeel is ouder dan 80 jaar. De lezers wonen in het verzorgingshuis of in aanleunwoningen of appartementen. De bewoners die wij spraken geven te kennen vanouds veel te lezen. Lezen is voor hen belangrijk, het geeft afleiding. Volgens de activiteitenbegeleiders stijgt de zorglast van de bewoners, waardoor het aantal bewoners dat nog leest in de meeste verzorgingshuizen langzamerhand achteruit gaat. In het wooncentrum troffen wij een meer vitale groep ouderen aan, die juist meer Grootletterboeken leest vanwege de ogen die achteruitgaan. Zo is het lezen van Grootletterboeken sterk afhankelijk van de zorglast van bewoners. Gezonde ouderen lezen gewone boeken en op het moment dat hun ogen achteruitgaan komt het Grootletterboek in beeld, tot hun ogen en concentratie zo achteruit zijn gegaan dat ook dat moeilijk wordt.

Volgens de openbare bibliotheek zijn het vooral zelfstandig wonende ouderen die Grootletterboeken lezen. Er is ook een kleine, maar groeiende groep jongeren met een leeshandicap die Grootletterboeken lezen. De NBD geeft voor deze groep tien jeugdboeken per jaar uit.

Op welke wijze komen de lezers in contact met Grootletterboeken? En hoe worden Grootletterboeken in de praktijk gebruikt?

Bewoners kunnen een of twee dagen in de week terecht bij een aantal kasten waar Grootletterboeken worden bewaard. Vrijwilligers helpen hen de gelezen boeken terug te brengen en nieuwe boeken uit te zoeken. In twee instellingen gaat de vrijwilliger met een kar langs de afdelingen om de boeken bij de bewoners te brengen. Vier van de zes instellingen laten de lezers leengeld betalen per boek of per jaar. De bedragen verschillen van 5 en 10 cent per geleend boek, tot tien euro leengeld per jaar. Volgens de vrijwilligers en activiteitenbegeleiders stoten de meeste zorginstellingen de bibliotheken af. In drie van de vijf verzorgingshuizen wordt de collectie in haar bestaan bedreigd. Oorzaken zijn de bezuinigingen op de welzijnsfuncties in de AWBZ, hogere tarieven van de openbare bibliotheken, het teruglopend aantal lezers en de geringe belangstelling van het management in sommige verzorgingshuizen voor de collectie.

Wat zijn de leesbehoeften van de lezers van Grootletterboeken

De meeste lezers geven de voorkeur aan streekromans, detectives en eenvoudige romans. Eenvoudige taal, een beperkt aantal personages, geen seks geen geweld zijn de belangrijkste

voorkeuren. Een enkele lezers mist het aanbod van historische romans en reisverhalen. Het lijkt erop dat jongere lezers en vitalere ouderen een bredere en meer literaire belangstelling hebben, maar deze groep is in de verzorgingshuizen nauwelijks vertegenwoordigd. Zowel lezers als activiteitenbegeleiders vinden het aanbod aan titels en auteurs te beperkt. Dit wordt vooral veroorzaakt door de gebrekkige aanwas van de collectie door de vaak wat moeizame relatie met de openbare bibliotheek.

Lezers waarderen de bladspiegel en de lay-out van de moderne uitgaven (na 1980) van de uitgeverijen. Het uiterlijk van de boeken is belangrijk: een plaatje voorop, een heldere flaptekst, geen vlekken en een zwarte letter op een witte achtergrond.

Gebruik van andere media

Luisterboeken worden in verzorgingshuizen weinig gebruikt. Ze zijn te kostbaar en het gebruik ervan is lastig voor de verpleging. Sommige bewoners hebben een krantenabonnement. Tijdschriften zijn soms in de instelling aanwezig. Computers zijn nog nauwelijks in gebruik. Computerlessen en internetcafés zijn er wel, maar de belangstelling is beperkt.

Behoeft aan een E-boek

De huidige generatie bewoners van verzorgingshuizen is niet opgegroeid met computers en mobiele telefoons. Ook de activiteitenbegeleiders staan er nog huiverig tegenover. Toch ligt het in de

verwachting dat de nieuwe generatie ouderen hiervan gebruik zullen gaan maken, maar het zal nog lang duren voordat deze nieuwe technologie in de verzorgingshuizen zijn intrede heeft gedaan.

Uitleiding

Tijdens onze gesprekken in zes verzorgingshuizen met lezers, activiteitenbegeleiders en vrijwilligers, hebben wij een indruk gekregen van de lezers, hun leesbehoeften en de plaats van de collectie van Grootletterboeken in de verzorgingshuizen. In de meeste verzorgingshuizen lijkt deze niet rooskleurig. De collectie is vaak verouderd en vrijwilligers en activiteitenbegeleiders moeten zich verweren tegen pogingen om de collectie af te schaffen. Tegelijkertijd blijkt voor een belangrijk deel (10 tot 15%) van de bewoners het lezen van Grootletterboeken een wezenlijke bijdrage te leveren aan hun kwaliteit van leven. Knelpunten liggen voor deze groep lezers niet primair bij het huidige aanbod aan Grootletterboeken, maar vooral bij de distributie van Grootletterboeken. Nieuwe titels worden meestal maar druppelsgewijs in de collectie opgenomen.

Tegen die achtergrond is de positie van openbare bibliotheken als belangrijkste distributeur van Grootletterboeken essentieel. De toegankelijkheid van de collectie voor de minder mobiele lezers staat onder druk. Zorginstellingen hebben nauwelijks aandacht voor de collectie en lijken zich niet bewust van de waarde van de collectie en het belang van goede afspraken met de openbare bibliotheken. De open-

bare bibliotheken voeren, zo lijkt het een vrij willekeurig beleid ten opzichte van verzorgingshuizen en bieden de lezers geen aanbod op maat. Daartegenover staat dat de vrijwilligers en activiteitenbegeleiders met veel plezier en overtuiging de lezers zo goed mogelijk bedienen.

De toegankelijkheid van de collectie kan worden vergroot door:

- Heldere afspraken tussen de openbare bibliotheek, zorginstellingen en vrijwilligers over de distributie en administratie van Grootletterboeken.
- Vernieuwing en verbreding van het huidige aanbod aan Grootletterboeken in zorginstellingen voor niet-mobiele lezers.
- Gerichte promotie door openbare bibliotheken en zorginstellingen van het lezen van Grootletterboeken voor slechtziende ouderen.

In de verzorgingshuizen lijkt er op dit moment geen draagvlak te zijn voor de introductie van E-boeken. Dat neemt niet weg dat met het toenemen van het aantal lezers dat een e-reader of i-pad aanschaft de e-boek ook zijn weg zal vinden naar het verzorgingshuis en de zelfstandig wonende oudere.

Literatuur

Houten, van (2010). *Over vijf jaar dezelfde boeken lezen als anderen?* Viziris.

Limburg, H. (2007). *'Epidemiologie van visuele beperkingen en een demografische verkenning'*. Den Haag: Stichting inzicht/Zonmw.

Mirande, R. (2010). *Experimenteren met iPad*. Adformatie, 41.

Oomes, M. (2011). *Een bredere kijk op lezen. Onderzoek naar de omvang van de doelgroep voor aangepast lezen*. SIOB.

RNIB (2010). *The needs of blind and partially sighted people from ebooks*. London: I2 media research limited.

Colofon

Opdrachtgever/financier	Fonds XL
Auteurs	Dr. D.G. Oudenampsen
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T 030-2300799 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

D9373837.do/mb

ISBN 978-90-5830-486-5

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2011

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.